

20.11.2023

Historia literatury

Iwona Przybysz, *Sąd nad literaturą. Konkursy literackie na łamach prasy warszawskiej drugiej połowy XIX wieku*

Wydawnictwo: Wydawnictwo Episteme

ISBN: 978-83-67843-07-2

Obecność, skala i społeczny odbiór różnego typu konkursów (literackich, naukowych oraz artystycznych) to szczególne zjawisko życia literackiego i kulturalnego na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX wieku, które jednak – mimo jego wagi w kształtowaniu obrazu kultury epoki – nigdy nie stało się przedmiotem głębszej refleksji badawczej.

Dzieje się tak, pomimo że fenomen ten obejmował właściwie wszystkie obszary życia naukowego, literackiego, kulturalnego, a nawet społecznego – do tego stopnia, że w prasie epoki odnaleźć można głosy wskazujące na pojawienie się mody na konkursy, a nawet określające cały XIX wiek stuleciem „elektryczności, pary i konkursów literackich”. Ich ekspansji sprzyjało uznanie ich za narzędzie służące nie tylko wspieraniu rywalizacji twórców, lecz także zastąpieniu trwałych instytucji życia kulturalnego, naukowego i społecznego, a nawet prowadzeniu debaty publicznej. W badaniach jednak problem ten omawiany był dotychczas raczej na marginesie innych kwestii, najczęściej związanych z interpretacją tekstów literackich czy biografią twórców. Dlatego też celem tej książki jest wypełnienie tej luki poprzez przedstawienie w sposób jak najbliższy kompletności kwestii obecności, rozwoju i recepcji konkursów literackich w prasie warszawskiej drugiej połowy XIX wieku.

Książka ta składa się z dwóch części. Pierwsza z nich przedstawia rozwój i znaczenie instytucji konkursu literackiego na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy oraz zaboru rosyjskiego. Zawiera ona rekonstrukcję ich historii i najważniejszych praktyk stojących za ich organizacją, a także dzieje recepcji (zarówno poszczególnych inicjatyw, jak i samej idei konkursu oraz sposobów jej realizacji w polskich warunkach). Druga zaś, mająca charakter studiów przypadków, prezentuje zjawiska życia literackiego związane z organizacją i przebiegiem wybranych konkursów, a zwłaszcza z procesem kształtowania opinii publicznej wokół rezultatów konkursu, relacją między wymaganiami zakreślonymi przez komisję a kształtem dzieła powstałego w ramach zawodów, próbami włączania publiczności w proces rozstrzygnięcia konkursu czy możliwością

postrzegania wyników tych przedsięwzięć jako odzwierciedlenia kondycji literatury. Takie przedstawienie fenomenu konkursów literackich pozwala na podkreślenie ich istotnej roli jako istotnej instytucji życia literackiego epoki, głęboko wpisanej w tkankę polskiej dziewiętnastowieczności.

Spis treści

Wstęp

Część pierwsza. Konkurs jako fenomen życia literackiego i kulturowego

1. Konkursy w dziejach literatury i kultury

1.1. Funkcje konkursów w kulturze

1.1.1. Funkcja ludyczna

1.1.2. Funkcje: paramecenacka i kontrolna

1.2. Wybrane przejawy konkursowości w kulturze europejskiej

1.2.1. Starożytność – między sacrum a profanum

1.2.2. Certame coronario (1441) – konkurs jako stymulant kultury

1.2.3. Konkurs jako narzędzie odnowy kultury – Akademia Arkadyjska

1.2.4. Instytucjonalizacja konkursów – narodziny akademii

1.3. Konkursy w Polsce

1.3.1. Popisy szkolne i konkursy uniwersyteckie

1.3.2. Konkursy naukowe

1.3.3. Konkursy i parakonkursy literackie

2. Kariera konkursów w drugiej połowie XIX wieku

2.1. Dramat

2.1.1. Pierwsze próby – lata 60. XIX wieku

2.1.2. Lata 70. XIX wieku – idea stałego konkursu dramatycznego

2.1.3. Różnorodność i niestałość – od lat 80. XIX wieku do początku XX wieku

2.2. Rozprawy naukowe, popularnonaukowe i tematyczne

2.3. Literatura dziecięca, młodzieżowa i ludowa

2.4. Wielkie prozy. Powieść

2.5. Małe prozy. Felieton i humorystyka

2.6. Poezja

3. Po co ogłaszać konkursy?

3.1. Konkurs jako zachęta dla autorów

3.1.1. Konkursy jako zachęta dla młodych

3.1.2. Konkursy dla wszystkich

3.1.3. „Etatowi” laureaci

3.2. Konkurs jako narzędzie wzmocnienia literatury

3.3. Konkurs jako narzędzie arbitrażowe

3.4. Konkurs jako paliwo napędowe dla prasy

3.5. Konkurs jako narzędzie debaty narodowej

3.6. Przeciw konkursom

3.6.1. Sztuczne ograniczenie?

3.6.2. Narzędzie gry o wpływy

3.6.3. Wykorzystywanie autorów

4. Kształtowanie reguł organizacyjnych

4.1. Przedmiot i zakres

4.2. Skład komisji

4.3. Komunikacja z uczestnikami i osobami zainteresowanymi

4.4. Przebieg obrad

4.5. Rozstrzygnięcie

4.5.1. Przesunięcie terminu

4.5.2. Warunki przyznania nagród

4.6. Nagrody

4.6.1. Rodzaje

4.6.2. Wysokość nagród pieniężnych

4.7. Tajemnica konkursowa

Część druga. Przykłady konkursów literackich w warszawskim życiu kulturalnym drugiej połowy XIX wieku

5. Homo novus między młotem reklamy a kowadłem krytyki. Sprawa Alberta, wójta krakowskiego

5.1. Konkurs dramatyczny imienia Wojciecha Bogusławskiego

5.2. Promocja zwycięzcy

5.2.1. Pasowanie na wieszczka

5.2.2. Przecieki z obrad

5.2.3. Poznawanie bohatera sezonu

5.2.4. Kreacja wizerunku laureata

5.2.5. Reklama poza światem prasy. Deklamacja Józefa Kotarbińskiego

5.2.6. Punkt kulminacyjny – sprawozdanie końcowe

5.3. Zrzucanie z piedestału

5.3.1. Poziomy krytyki

5.3.2. Czy nagroda dla Alberta skrzywdziła Larika?

5.3.3. Kozłowski przerywa milczenie

5.4. Albert, wójt krakowski a wiarygodność konkursów

5.5. Ulotna sława i nauczka na przyszłość

6. Czy każdy może być krytykiem? Plebiscyty „Tygodnika Ilustrowanego”

6.1. Pierwsza próba. Konkurs na wiersz o kobiecie autorstwa kobiety (1886)

6.1.1. Reguły organizacyjne

6.1.2. Obraz kobiety według Konopnickiej i Cybulskiej

6.1.3. Pierwszy zwiastun powodzenia

6.2. Poszukiwanie porozumienia. Konkurs na nowelę (1886)

6.2.1. Dylematy epoki w nowelach konkursowych

6.2.2. Manipulacja w białych rękawiczkach? Przypadek L. Blumentala

6.2.3. Nowa skala sukcesu

6.3. Zerwanie nici porozumienia. Konkurs na humoreskę (1887)

6.3.1. Humoreska jako gatunek literacki

6.3.2. Z wielkiej chmury mały deszcz

6.3.4. Zamknięcie w wieży z kości słoniowej

6.4. Na huśtawce opinii

7. Autonomia twórcy wobec listy wymagań. Księżniczka Zofii Urbanowskiej jako „owoc spadły z drzewa konkursowego”

7.1. Organizacja i przebieg konkursu

8.1.1. Patronka konkursu

7.1.2. Literatura dziecięca i młodzieżowa po 1864 roku

7.1.3. Zamówienie na powieść

7.1.4. Dylematy komisji i niespełnione oczekiwania

7.1.5. Laureatka przed wygraną

7.2. Księżniczka wobec programu konkursowego

7.2.1. Protagonistka

7.2.2. Wzór dojrzałej kobiety i inne modele osobowe

7.2.3. Dziedzictwo Pauliny Krakowowej

7.2.4. Odmiana charakteru i cnota męstwa

7.3. Rozbrajanie bomby. Recepcja Księżniczki

7.3.1. Próby reklamy

7.3.2. Kłopotliwa geneza

8.3.3. Wierność wymogom konkursowym

7.3.4. Artyzm a dydaktyzm

7.3.5. Polemika merytoryczna

7.3.6. Dla kogo jest Księżniczka?

8. Konkurs jako diagnoza kondycji literatury. Panienska Emmy z Jeleńskich Dmochowskiej

8.1. Kobiety laureatki

8.1.1. Piśmiennictwo kobiet w krytyce i historii literatury

8.1.2. Partycypacja kobiet w konkursach w krzywym zwierciadle

8.1.3. Zaangażowanie kobiet w konkursy literackie

8.1.4. Wzlot i upadek Marii Rodziewiczówny

8.2. Konkurs „Kuriera Codziennego”

8.3. Ratowanie honoru Panienci

8.4. Recepcja Panienci

8.4.1. Protagonisci

8.4.2. Przestrzeń

8.4.3. Debiutantka contra krytyka

8.4.4. Kwestia kobieca

8.4.5. Utrwalanie szlachetnej tendencji

8.4.6. Kapitulacje recenzenckie

9. Kto się boi nowych prądów? Drugi jubileuszowy konkurs dramatyczny „Kuriera Warszawskiego”

9.1. „Kurier Warszawski” jako organizator konkursów

9.1.1. Pierwszy konkurs dramatyczny (1891–1893)

9.1.2. Organizacja drugiego konkursu dramatycznego

9.2. Sprawozdanie, czyli jaki dramat być nie powinien?

9.2.1. Sceniczność, czyli co wolno w Warszawie

9.2.2. (Nie)moralność. Dziedzictwo Dumasa i Sardou

9.2.3. Pesymizm. Wpływ Ibsena

9.2.4. Swojskość i obcość

9.3. Sztuki wystawione przez Teatr Rozmaitości

9.3.1. Dramat ludowy, ale nie dla ludu. Familia Andrzeja Niemojewskiego

9.3.2. Warszawski Dom lalki czy wielka demoralizacja? I co teraz? Edwarda Grabowieckiego

9.4. Dramaty nieodegrane

9.5. Z Warszawy do Krakowa. W sieci Jana Augusta Kisielewskiego

9.5.1. Burzliwe dyskusje

9.5.2. Premiera krakowska

9.5.3. Anatomia cyganerii

9.5.4. W sieci jako sztuka konkursowa

Zakończenie

Strony: 532

Linki:

- <https://wydawnictwoepisteme.pl/shop/sad-nad-literatura-konkursy-literackie-na-lamach-prasy-warszawskiej-drugiej-polowy-xix-wieku>

Słowa kluczowe: konkurs, historia prasy, prasoznawstwo, dziewiętnastowieczność, konkurs literacki